Babal'achuu Fasaada Zabana Aakiraa

Maxxanfama ji'a darbee irratti, waa'ee fasaada zabana aakiraa ilaalchisudhaan, Fasaada amantii qoqqooduudhaan dhala namaa jiddutti jibbaansa baay'isuu, Fasaada Liwaaxummaa/hojii ummata Luuxii, **fasaada diinagdee**, Fasaada Hariiroo Maatii/firoomaa Kutuu, Fasaada Dhala/sanyii namaa lafarraa Fixuu, Fasaada sanyii nyaataa balleessuu, Fasaada sanyii hormaataa balleessuu…tarrreessudhaan, kanneen keessaa lameen duraa *Fasaada firqaalee amantiifi fasaada luwaaxummaa* sadarkaa har'a irra jiru ilaallee turre. Harra immoo Fsaada diinagdee ilaalchisudhaan, sirna diinagdee isilaamaa, Sirna diinagdee karaa Isilaamaa hin taanee (Sirna diinagdee Kaappitaalistootaa)fi sadarkaa Fasaanni diinagdee har'a irra gahee jiru ragaa hadiisa Rsuulaatiifi qabatama waan hara irra jiruutiin walbira qabnee ilaalla.

3. Fasaada Diinagdee (Economic Fassad)

Isilaamummaa keessatti diinagdeen nama dhuunfaa tokko ykn garee tokko harkatti tuulamtee hawaasni bal'an akka hiyyoomatu (hiyyummaan akka dararamu) hin eeyyamamu. Kun yoo ta'e Fasaada diinaagdee jedhama. Fasaada diinagdee hubachudhaaf, sirna diinagdee Isilaamaafi sirna diingadee karaa Isilaama hin taanee walbira qabnee yoo xiinxalline nuuf gala. Kunis akka armaan gadiitti addeeffameera.

3.1. Sirna Diinagdee karaa Isilaama

Diinagdeen garee tokkoo qofaan akka hin dhuunfatamne, seeronni diinagdeen nama hunda ittiin walgahuu dandeettuun Isilaamummaa keessatti tumameera. Seeronni sunniinis kanneen armaan gadiiti:

A. Seera madda galii isa Halaalaafi Haraama ta'e adda baafachuu: Akka seera Isilaamaatti, gareen tokko qofa mirga maallaqa woraqataa kan gatii hin qabne (zero intrinsic value) maxxansiisudhaan qabeenya gatii qabu (kan akka midhaan nyaataa, lafa, albuudafi kkf) akka ittiin saamu eeyyamni hin kennamne. Maddi galii, isa eeyyamamaa (Halaalaa)fi kan hin eeyyamamne (Haraama)tu jira. Sirna kanaan, bu'aan namni tokko argatu duniyaa irratti kasaaraa nama biroo ta'uu hin qabu. Isilaamummaa keessatti seera daldalaatiin bu'aafi kasaaraan walqixa raabsama. Kana ilaalchisee Rabbiin Qur'aana keessatti akkanatti ajajeera.

Yaa worra (Rabbitti) amantan! daldala fedhii keessaniifi waliigaltee keessaniin walitti gurgurattaniin alatti, jidduu keessanitti qabeenya walii dharaan hin nyaatinaa. Lubbuu keessanis hin ajjesinaa.(Q. Al-Nisaa':29).

Aayata kana keessatti *daldala* jechi jedhu kan akeeku, meeshaa tajaajila sirna bittaa gurgurtaatiin gabaa bilisaa keessatti waliigalteen waljijjiiramu jechuudha. Sirna bittaa gurgurtaa irratti qaamni gama lamaanii (gurgurataafi bitataan) yoo gatii irratti walii hin galle, aangotti ykn humna qabeenyaatti ykn jabeenna qaamaatti fayyadamudhaan maallaqni ykn qabeenni kiyyatu kankee caala, qarshiin tiyya jabduu (hard currency) tantee laaftu (soft currency) jedhanii tooftaa namtolcheetiin nama saamuun haraama. Haalli kun sirna daldalaa kan har'a addunyaan qabeenya hiyyeessaafi biyyoota hiyyeeyyii ittiin saamaa jiran. kunis sirna maallaqa addunaatiin walqabata. Sirna maallaqa addunyaa har'aa beekuuf akkaataa maallaqa waraqataafi dhaabbata maallaqa addunyaa beekuu barbaachisa. Kunis kutaa sirna kaappitaalistii addeessu keessatti siif ibsama.

Walumaagalatti, Isilaamummaan wantoota armaan gadii akka madda galiitti fayyadamuu haraama gootee jirti:

1. Matta'a (gubboo) (Q. 2:188), 2. Qabeenya dhuunfaafi qabeenya hawaasaa karaa maleen (tooftaa uumanii dharaan) nyaachuu (Q. 2:283;3:161), 3. Hatuu (Q. 5:38), 4. Qabeenya Yatiimaa dharaan nyaachuu (Q. 4:10), 5. Safaraafi madaala hir'isanii qabeenya namaa hambifachuu (Q. 83:3), 6. Wantoota nama qaanessaniifi sagaagalummaan walqabatan daldaluu (Q. 24:2; 24:33), 7. Oomisha, gurgurtaa, bittaafi geejjiba kamrii (Q. 5:90), 8. Qumaariifi tooftaalee qabeenyi ummata bal'aa harka nama muraasaatti galuun kan akka carraafi lotorii (Q. 5:90), 9. Xaaguuta (wantoota Rabbiin maletti waaqeffataman) hojjachuu, gurguruu, tajaajiluu (Q. 5:90), 10. Raaguufi milkii (gaddii) laallachuu (Q. 5:90), 11. Dhala nyaachuu (Q.2: 275-278, 280; 3:130).

B. Seera qabeenyi akka hin kuufamne dhoorguu: Isilaamummaa keessatti, qabeenni faayidaa namaa irraa hafe hin kuufamu. Sababni isaa, qabeeni sirna diinagdee hawaasaa keessa tamsa'udhaan dureessa irraa gara hiyyeessaatti akka hin yaaneefi hiyyeessa fayyadamaa akka hin taane ukkaamsee waan qabuuf. Kanaaf, qabeenna tuuluufi kuusudhaan qabeenna caalu uumudhaaf qofa investi gochuun dhoorgaadha. Dhoorgaa kanas Rabbi aayata armaan gadiitiin ibseera:

"Worroota Worqiifi meeta tuulanii kuusudhaan karaa Rabbii keessatti baasii godhuu didan, azaaba laalessuun isaan gammachiisi" (At-tawbaa: 34).

Haala kanaan, qabeenna fayyadamtee irraa sii hafu arjoomudhaan rakkina hawaasaa akka furtu Isilaamummaan si ajajji. Sirna isilaamummaan alaa keessatti, qabeenna sirraa hafu yoo arjoomte ykn dhala malee yoo namaa liqeessite ni hiyyoomta yaada jedhutu jira. Ofiifi dhala kee irraa hiyyummaa ittisudhaaf qabeenna kuusi jedhamta. Rabbi immoo arjoomuun qabeenni hin dhumu jedha. Yoo kennite Rabbiin ka san caalu siif kenna. Kanas aayata armaan gadii keessatti dubbateera.

"Sheyixaanni hiyyummaan isin sodaachisa. Gochoota fofokkatattis isin ajaja. Rabbi immoo (yoo arjoomtan), araarama isaatiifi (dabalee isinii kennudhaan isin) qananiisuu isinii beellama". (Q. 2:268).

Dhugaa dubbii kanaa hubachudhaaf, sirna Kaappitaalstummaafi jireenya Isilaamaa kan jaarraa jalqabaa keessa ture maal akka fakkaatu walbira qabuun qo'adhu.

C. Seera Qabeenya dhuunfaa irraa qooda hiyyeessaa (Zakaa) baasuu: Isilaamummaa keessatti, sirni sooressa akka sooromaa deemu qofa taasisudhaan hiyyeessa immoo akka daran hiyyoomaa deemu taasisu hin jiru. Qabeenni harka dureeyyii qofatti tuulamee akka hin teenne baasii dirqama amantiitiin dureessa irra kaayametu jira.

Sunis, dureessi tokko qabeenya worqiifi meetaa irraa woggatti %2.5, qabeenya qonnaa kan roobaan oomishamu irraa %10, kan jallisiin oomishamu irraa %5, maallaqa daldalaa irraa woggatti %2.5, qabeenya dhuunfaa kan albuuda kuufamee irraa %20, kennudhaan hawaasa akka tajaajilu ajajameera (Abul A'laa Al-Mawduudii, kitaaba 'Interest' jedhamu keessatti).

Haala kanaan, hiyyeessa, yatiima, nama imala jiruufi waliigala rakkoo hawaasaa furudhaaf qabeenni dureeyyii akka baasii ta'u Rabbi ajajeera. Kunis ayaata armaan gadii keesatti addeeffameera.

"(Zakaan kan kennamuuf), Faqiiraaf (nama qabeenna ittiin jiraatu kuufatee hin qabne), Miskiinaaf (namoota dalagachuu hin dandeenne ykn dalagachudhaaf carraa hin qabne kan akka ijoollee xixiqqoo kan humni isaanii dalagaaf hin geenne, qaama miidhamtoota, manguddoota dalagachuu hin dandeenne, hoji dhabeeyyii waan bulaniin hin qabne, namoota dhibeen dalagachuu isaan dhoorgite), warroota zakaa guuruu irratti ramadamaniif, namoota (yeroo dhihoo Isilaamummaa qabatan) qalbii isaanii harkisuuf, gabra bilisoomsuuf, nama liqii namaa ofirraa baasuu dadhabeef, (Mujaahidoota) karaa Rabbii keessatti qabsaayanii fi nama imalarra jiruuf (kennama)". (Q.At-Tawbaa:60).

Kubbaaniyaan inshuraansii amantii Isilaamaa keessatti isa kana.

D. Seera Qabeenna Dhaalaa (Inheritance): furamata armaan oliitiin rakkoon osoo hin furamne hafu yoo jiraate Isilaamummaan furmaata birootis ni qabdi. Sunis, qabeenni namni irraa du'e haala fageennaafi dhiheenna firoomaa bu'uura godhateen akka qoodamu ajajameera. Namni du'u fira kan hin qabne yoo ta'e immoo, qabeenni isaa mana kuusaa Isilaamaa (Beytal-Maal)tti galii ta'ee rakkoon hawaasa Muslimaa akka ittiin furamu ta'a. Sirni akkanaa kun sirna jireenna diinagdee hawaasa biroo keessatti hin argamu.

E. Seera Qabeenna Booji'ameefi qabeenna saba Woraanaan injifatame irraa fudhatamee: Akka seera Isilaamaatti, qabeenni woraanaan booji'ame tokko bakka shanitti qoodamudhaan 4/5ffaan raayyaa woraana irratti hirmaateef qoodama. Kan hafe 1/5ffaan tajaajila rakkoo hawaasaatiif oola. Kanas Rabbi akkanatti ajajeera.

"Qabeenni woraanaan harkatti galfattan kamuu 1/5ffaan isaa Rabbiif, Rasuulaaf, yatiimaaf, miskiinaa fi imaltootaaf (kan qoodamu) ta'uu isaa beekaa". (Q.Anfaal: 41).

Aayata armaan olii keessatti , Rabbiifi Rasuulaaf kan jedhame tajaajila mootummaa Isilaamaatiif kan oolu ta'uu isaati. Qooda horii booji'amee irraa fira dhiiga Rasuulaatiif qoonni wanti kennamuuf aanaan Rasuulaa hiyyeessallee yoo ta'e sadaqaa zakaa irraa qooda fudhachuun wan hin eeyyamamneef. Kan kana irraa hafu yatiima, miskiinaafi imaltoota hawaasaatiif oola. Sababa qoonni bifa kanaan raawwachuu qabuuf Rabbiin akkanatti adeessa.

"Qabeenni Rabbiin warra gandaa irraa fuudhee (boojuudhaan)harka Rasuula isaatti galchu kamuu Rabbiif, Rasuulaaf, Fira Rasuulaatiif, Yatiimaaf, Miskiinaa fi imaltootaaf qoodama. (Qoonni bifa kanaan akka qoodamu kan ta'eef), qabeenyi dureeyyii isinirraa ta'an qofa jiddutti akka hin marmaarreef (seerri kun godhame)" (Q. Hashri: 7-19).

F. Seera Baasii keessatti Jiddu-galeessa ta'uun diinagdee qusachuu: Gama birootiin, namni baasii karoora malee qisaasee booda akka ofi hiin rakkifneefi arjoomuu didee qabeenna isaa biratti rakkataan akka hin dararamne, sirni qusannaa kan baasii jiddu-galeessa ta'e ajaju Isilaamummaa keessatti bu'uurefameera. Kunis aayata armaan gadii keessatti himameera.

"(Adeemsa baasii gootu keessatti), harka kankee (akka nama don'aatti) mormatti akka hidhamtu hin godhin, (akka nama qabeenya qisaasuuttis) guutumati gadi hin diriirsin. Yoo akkas goote ajiifataamaafi hiyyeessa taata". (Banii Israa'iil: 29).

Qabxiiwwan armaan olitti' A-F'tii addeeffaman haala sirna diinagdee Isilaamaati. sirna akkanaa keessatti hiyyeessi hiyyummaa isaa waliin dararamaa jiraatee hin du'u. Hiyyummaa jalaa bayuufis karaa diinaggee ittiin barbaadatu kan haraamaa hin barbaadu. Sirni diinagdee kan faallaa Isilaamaa dureessi diinagdee hawaasaa guutumaan guututti dhuunfatee fasaanni akka baa'y'atu taasisa. Kana ragaan mirkaneessudhaaf sirna diinagdee Kaappitaalistummaa haa ilaallu.

3.2. Sirna Diinagdee kan Faallaa Isilaamaa (Sirna Kaappitaalistii)

Akka bu'uura sirna kaappitaalistootaatti, namni kamuu qabeenna horatu irratti abbaa qabeenyummaa isaa kophamatti dhuunfata. Qabeenna isaa irraa hiyyeessi qooda qabaachuu hin danda'u. Qabeenna isaa akka fedheefi bakka fedhetti baasuuf mirga guutuu qaba, ykn bifa fedheen akka fedhetti kuufachuu ni danda'a. Maddi qabeennaa namoota carraa argatan muraasaafi namoota gamna ta'an harkatti yoo gale, dhala namaa dureessa olkuteefi hiyyeessa gadi kufe godhee bakka lamatti adda baasa. Amala sirna diinagdee kanaa keessatti, qabeenni sirna diinagdee hawaasaa keessa marmaaruu hin danda'u. Dureessi carraa argame hundaan diinagde waan saamuuf,

qabeenni jidduu dureeyyii/sooreyyiittii dhangala'a malee sarara hiyyeessatti yaa'uun hin qabu. Haala kanaan dureessi carraa argame hundaan faayidaa hawaasaa cuunfee nyaata. Kanarraa kan ka'e, dureessi dhiiga hiyyeessaatiin duroomaa deema; hiyyeessi immoo daran hiyyoomaa deema. Sirna akkanaa kana keesstti ofjaalachuun, don'ummaan, qabeennaaf garmalee bololuun ni hammaata. Gara-laafinnaafi walgargaaruun waan dhabamuuf, namni hunduu tiyyaan na baasi jedha. Sababa kanaan, fira kutuun, abbaaf haadhaa dabuun, ollatti hammaachuun, kijibuun, qabeenna argachuuf jechaa karaa halaalaafi haraamaa adda baafachuu dhabuun ni mul'ata. Deemee deemee hanga jaarsaafi jaartiin shaayii sinii tokkoo walii hin binne takkatti of jaalachuun baay'ata. Bifa kanaan, hiyyeessi hiyyummaa isaa waliin hafa. Namni Rahmata isaa godhu hin argamu. Hiyyummaan jiraatee hiyyummaan du'a. Hanni, walajjeechaan, seera dhabdummaafi amnamummaa dhabuun ni baay'ata. Baay'een ilma namaatis hiyyummaa keessatti hidhama.

Rakkina har'a addunyaan keessa jirtuuf wanti karaa bane adeemsa dhaabbata maallaqa addunyaatiifi uumama maallaqa waraqaa (fiat money)ti. Haala kun ta'een akka armaan gadiitti hubachuun ni danda'ama.

a) Dhaabbata Maallaqa Addunyaa (International Monetary Fund-IMF): IMF kan bu'uureffame bara 1944 konfaransii Britonwoods jedhamu irratti ture. Yeroo san heera bulmaata maallaqa addunyaa kan tumameen:

1. Biyyoonni addunyaa miseensa IMF ta'an Chaartarii IMF dirqamaan akka fudhatanii itti bulan, 2. Worqii akka maallaqa bittaa gurgurtaatti fayyadamuun seera addunyaatiin akka dhoorgamuufi maallaqa woraqataatiin (Fiat Money) akka bakka bu'u, 3. bakka maallaqa worqii Doolaarri maallaqa addunyaa (as good as gold) akka ta'u, 4. Maallaqa addunyaa keessaa doolaarri gooftaa maallaqa addunyaa akka ta'u. 5. Worqiin awunsii 1 doolaara 35 akka jijjiiramtu, 6. Maallaqni addunyaa kan hafan doolaaraan malee worqiin walqunnamtii kallattii akka hin qabaanne. 4. biyyoonni miseensa IMF ta'an kuusaa worqii biyya isaanii kan qaban irraa 1/3ffaa IMFtti akka galii godhan murtaa'ee ture.

sirna kanaan biyyoonni humna qaban, kan dursanii yeroo sirna gabraafi zabana koloneeffattummaa qabeenna ummata addunyaa saamanii gabbatan, muraasni isaanii, maallaqni isaanii maallqa jabaa waa bituu danda'u (hard currency) ta'e. maallaqni biyyoota lallaaftuu kan waa bituu hin dandeenne (soft currency) ta'e.

Biyyoonni maallaqni keenya jaba jedhanii addunyaa saaman, dolaara Ameerikaa (USD), Yuroo Awuroppaa (EUR), Yenii Jaappaan (JPY), Paawundii Ingiliiz (GBP), Firaankii Swiis (CHF), Dolaara Kanaadaa (CAD), Dolaara Awustiraaliyaa/New Zealand dollar (AUD/NZD) fi Raandii Afrikaa Kibbaa (ZAR)ti.

biyyoota miseensa IMF ta'an keessaa, biyyoonni muraasni, qabeenna addunyaa irratti murtii fedhan dabarsuu dandeettii guutuu qaban. Seera kanaan sagalee %60 kan qaban, biyyota sagalee sagaleen kuffisuu danda'antu jira. Isaanis, biyyota shanan maqaa biyyoota diinagdeen guddatan (EDC-Economically developed countries) jedhuun addunyaa saaman: Ameerikaan kaabaa (USA) %18, Jarmani %6, Jaappaan %6, Faransaayi %5, Ingiliiz%5, biyyoonni addunyaa kan IMF keessatti miseensa ta'an ka maallaqni keessan laafa jedhamanii saamaman walitti qabaan %35 qofa ta'u. (JohnT. and Mark A.Boyer, World politics p.358).

b) Maallaqa woraqataa (Fiat Money): Waa'ee maallaqa waraqataa hubachuun dura maallaqa jechuun maal akka ta'e beekutu dursa. barreessaan A.K. Nuraddiin jedhamu kitaaba isaa *'Ye Woraqat ganzabinnaa wallad*" jedhu keessatti, Ibnul Qayyimiin wabeeffatee akka ibsutti, Maallaqa (ganzaba) wanti jedhamu gatii murtaa'eefi mirkanaa'e kan qabu yoo ta'u, gatiin isaa kan hin daballeefi kan hin hir'anne ta'uu qaba. Wanti maallaqa jedhame sun gatiin isaa kan ol ka'uufi gadi bu'u yoo ta'e, meeshaawwan bitaman kan amala gatiin isaanii ol ka'uufi gadi bu'uu qaban ittiin safaruu hin dandeennu jedha.

Ammas Galmeen jechoota websters akka ibsutti Maallaqa jechuun, waan sirni bittaafi gurgurtaa ittiin raawwatamu kan fudhatama waliigalaa/idil addunyaa qabuufi kan albuuda (akka worqiifi meetaa) irraa hojjatame jechuudha. Jedha.

Hiikkaa maallaqaa kan armaan olitti ibsame bu'uura godhachuun yoo seenaa maallaqa addunyaa sakattaane, maallaqni addunyaan ittiin daldalataa turte, maallaqa albuudaatiifi sirna meeshaa meeshaan jijjiiruu (barter system)

ture. Maallaqni albuudaa gatii maallaqummaa (money value) fi gatii qabeenyummaa (intrinsic value) ni qaba. Gatii maallaqummaa jechuun yoo akka meeshaa waan tokko ittiin bitamuutti fayyadamte qabeenyaafi tajaajila sii bita. Yoo akka qabeenyaattti kaayattes gatiin isaa yeroo kamuu hin hir'atu. Qabeenna mana kee taa'uufi faayidaa biroottis jijjiiramuu danda'u. Fakkeenyaaf, Dinaarri worqii kan giraama 30 ulfaatu tokko yoo meeshaan yookiin qabeenya tokkoon bitatte, akka maallaqa meshaa tokko ittiin bitachuutti si fayyada. Yoo akka qabeenyaatti kaayattes gatiin isaa waanuma diinaara san gubbatti barreeffame (warqii giraama 30) ta'uun waan wal gituuf akka qabeennaatti mana kaayachuu dandeetta. Ulfaatinni dinaara worqii giraama 30 yeroo biroo hir'atee giraama 25 hin ta'u, ykn olka'ee giraama 40 hin ta'u.

Haala kana maallaqa waraqataatiin (fiat money) walbira yoo qabne, ulaagaa hiikkaa "maallaqaa' hin guutu. Fakkeenyaaf, bara 1944 yeroo Dhaabbanni Maallaqa Addunyaa (IMF) hundeeffamee, Doolaarri Ameerikaa maallaqa addunyaa akka ta'u Konfaransii *'Briton woods'* tti murtaaye. Yeroo san, gatiin worqii awunsii 1 doolaara 35 akka jijjiiramu murtaa'ee ture. Haata'u malee, bara 1944 irraa eegalee gatiin doolaaraa osoo hir'atu deemaa dhufee bara 1971tti Ameerikaan doolaara yoo fiddan worqii isinii hin kennu jettee waadaa addunyaa waliin qabdu waan ganteef gatiin doolaaraa kufee bara 1973 yeroo waraana Arabaafi israa'ilii dhibbantaa 400 (400%) kufee ture. yeroo san worqiin awunsii tokko dolaara Ameerikaa 160tti sharafama. Bara 1980 yeroo lola Afgaanistaanis, ta duraa caalaa kufudhaan dolaarri Ameerikaa 850 worqii awunsii tokkootiin jijjiiramaa ture. Deemee deemee hanga 1700tti jijjiiramutti gatiin doolaaraa gadi bu'aa dhufe.

Seera IMF kaayeen Dolaarri worqiin kallattiin kan walqabatuufi maallaqni addunyaa kuuwwan doolaaraan kan walqabatu waan ta'eef yoo gatiin doolaaraa gadi bu'e maallaqni addunyaa kuuwwanis gadi bu'aa deema. Haata'u malee doolaarri gooftaa maallaqa waraqataa akka ta'u waan murtaa'e qofaaf, maallaqni biyya keetii ashkara doolaaraa ta'ee doolaarri gooftummaan qabeenna biyyoota hiyyeeyyii saama haala kana hubachudhaaf sharafa birrii Itoophiyaafi doolaara Ameerikaa akka armaan gadiitti xiinxalli.

Guyyaa 30/06/2018tti doolaarri Itoophiyaa 1 birrii itoophiyaa 28.0120tti jijjiirame haala kanaan,

100 USD = 2,801.2000 ETB =meeshaa gatii doolaaraa Ameerikaa 100 bittuuf birrii Itoophiyaa 2,801 sibarbaachisa.

500 USD = 14,006.0000 ETB= meeshaa gatii doolaaraa Ameerikaa 500 bittuuf birrii Itoophiyaa 14,006 sibarbaachisa.

1000 USD = 28,012.0000 ETB= meeshaa gatii doolaaraa Ameerikaa 1000 bittuuf birrii Itoophiyaa 28,012 sibarbaachisa.

2500 USD = 70,030.0000 ETB= meeshaa gatii doolaaraa Ameerikaa 2,500 bittuuf birrii Itoophiyaa 70,030 sibarbaachisa.

5000 USD = 140,060.0000 ETB= meeshaa gatii doolaaraa Ameerikaa 5000 bittuuf birrii Itoophiyaa 2,801 sibarbaachisa.

10000 USD = 280,120.0000 ETB= meeshaa doolaaraa Ameerikaa 100 bittuuf birrii Itoophiyaa 140,060 sibarbaachisa.

25000 USD = 700,300.0000 ETB= meeshaa doolaaraa Ameerikaa 25000 bittuuf birrii Itoophiyaa 700,300 sibarbaachisa.

50000 USD = 1,400,600.0000 ETB= meeshaa doolaaraa Ameerikaa 50000 bittuuf birrii Itoophiyaa 1,400,600 (miliyoona tokkoo oli sibarbaachisa.

100000 USD = 2,801,200.0000 ETB= meeshaa doolaaraa Ameerikaa 100000 bittuuf birrii Itoophiyaa 2,801,200 sibarbaachisa.

Haa ta'u malee wanti hubachuu qabnu, doolaarri Ameerikaa tokkoo fi Birriin Itoophiyaa kan irraa hojjataman fuuttaa (xixiidha). ulfaatinni isaaniitis tokkuma. Lameenuu maallaquma woraqataati. Garaagarummaan humna yoo qabaatte mirga qabeenya namaa saamuu guutuu qabda (might is Right). Saamicha akkanaa Isilaamummaan hin eeyyamtu.

Kana qofaa miti, maallaqni biyyoota humna hin qabnee yookiin biyyoota ajaja dureeyyii hin fudhannee dhawaataan gadi bu'aa deema. Kana hubachudhaaf, guyyaa Muddee 29, 2018 doolaarri 1 qarshii Itoophiyaa 27.80055tti jijjiiramaa ture(USD/ETB close:27.80055). Gatii kana kan bara 1987 tti maallaqni itoophiyaafi dolaarri ittiin tureen walitti madaali. Birriin Itoophiyaa 2 doolaara Ameerikaatiin walqixa turte. Achii as hanga birriin teenna kasaarte ilaali.

	guyyaa A.L.I. 3/4/1987 (Maddi: 'Ganzab, Baankinnaa Madihin Ba-itiyoophiyaa'-Gidaay Balaay (1994)		
Lakk.	**Maqaa Maallaqaa**	**Tamanii jijjiirraa**	**Birrii Itoophiyaa**
1	Dolaara Ameerikaa	Dolaara 1	2.07
2	Paawundii Ingiliiz	Paawundii 1	3.3179
3	Firaankii Beeljig	Firaankii 1	0.05504
4	Maarkii Jarman	Maarkii 1	1.1392
5	Firaankii Faransaayi	Firaankii 1	0.3423
6	Liiree Xaaliyaanii	Liiree 1	0.001599
7	Gildarii Neezarlaandi	Gildarii 1	0.0091
8	Kiroonarii Siwiidin	Kiroonarii 1	1.3628
9	Firaankii Siwiizarlaand	Firaankii 1	1.3628
10	Kiroonarii Noorwee	Kiroonarii 1	0.3023
11	Kiroonarii Deenimaarki	Kiroonarii 1	0.3023
12	Ruppii Hindii	Ruppii 1	0.1600
13	Shilingii Keeniyaa	Shilingii 1	0.1285
14	Firaankii Jibuutii	Firaankii 1	0.0116
15	Shilingii Awstiriyaa	Shilingii 1	0.0620
16	Yeenii Jaappaanii	Yeenii 1	0.01412
17	Dolaara Kanaadaa	Dolaara 1	1.5849
18	Dolaara Awustiraaliyaa	Dolaara 1	1.4578

3.3. Fasaada diinagdee kan har'a addunyaan ittiin dararamaa jirtu

A. Fasaada aadaa gadheefi sagaagalummaa babal'isuu

Sirni diinagdee Isilaamummaan ala ta'e kan Seekulaarizimiifi kaappitaalistii, sirna faallaa Rabbii hojjatu waan ta'eef diinagdee tuulatu kanaan, naamusa aadaafi amantii ni diiga. Dhalli namaa waan lubbuun isaa hojjachuu feetu hunda hojjachuun of gammachiisuu qaba yaada jedhu qaba. Kanaaf, qabeenna isaa waan aadaafi amantii hawaasaa balleessu irratti baasii godha. Ragaa kanaaf, maallaqa guddaa hiyyeessaafi rakkataan dhabee fasaada babal'isudhaafi naamusa ijoollee qeerroofi qarree balleessuuf baasii ta'e kan gaazexaan "Salafiyaa" kan amaariffaan maxxanfamaa ture guyyaa April, 24, 2009 A.L.I. baase ilaali.

Dolaara biiliyoona 1.11 naamusa Hawaasa Ameerikaa fasaadaan balleessuuf, Dolaara biiliyoona 2.20 Poornogiraafii (hojii sagaagalummaa) viidiyoofi kaassettiin tamsaasudhaaf, Dolaara biiliyoona 3.11 sagaagalummaa mana bunaa (prostitution) jajjabeessuufi babal'isudhaaf, Dolaara biiliyoona 4.5 Barruuleefi maxxansaalee hojii sagaagalummaa (pornography) qopheessuufi

tamsaasudhaaf, Dolaara biiliyoona 5.5 Hawwisoo/Sirba halkanii (night clubs) ispoonsara gochudhaaf, Dolaara biiliyoona 6.5 Fasaada naamusaa tajaajila telekoomunikeeshinidhaan babal'isudhaaf, Dolaara biiliyoona 7.2 Fasaada naamusaa saatalaayitiin babal'isudhaaf, Dolaara biiliyoona 8.2 Poornogiraafii intareetiin babal'isudhaaf , Dolaara biiliyoona 9.5 Poornogiraafii CD VCD kkf babal'isudhaaf. Dolaara biiliyoona 10.1 barruulee poornogiraafii kan daa'immanii qopheessudhaaf, Dolaara biiliyoona 11.1 Fasaada naamusaa websaayitiin gadi lakkisuudhaaf baasii godhaa akka ture gabaasee ture.

Gama birootiin, biyyoonni durooman, biyyoota aadaa fasaadaa fudhachuu didan, humna qabeenna isaaniitiin dirqanii fudhachiisaa jiran. fakkeennaaf, biyyi Ugaandaa, namni hojii dansee/luwaaxummaa hojjatu akka du'aan adabamu seera baafattee turtee. Sababa kanaaf, Baankiin Addunyaa (World Bank)fi Gamtaan Awuroppaa (EU) biyya Ugaandaa irratti qoqqobbii gatee ture. kanarraa kan ka'es, biyyi Ugaandaa rakkoo diinagdee keessatti kuftee jiraachuu dadhabnaan, seera san heera bulmaata biyya isii irraa dirqamaan haxxee harka kennattee luwaaxotaaf mirga kennitee jirti. Lammaffaa, Mootummaan Zimbaabwee ajaja biyyoota dureeyyii fudhachuu dinnaan maallaqni biyya isaanii gatii baala baargamoo hanqatee ture. Sumaaleen san daran taate. Gama birootiin, Mu'amar Al-Gadaafiifi Saddaam Huseen Boba'aa gatii dolaaraatiin hin jijjiirru jedhanii ajaja isaanii dinnaan du'a gara maleetiin Addunyaa tana irraa godaansifamaniiru.

B. Fasaada biyyoota hiyyooman liqiin qabeenya isaanii saamuu

Akkuma kutaa darbe keessatti ibsame, dureeyyiin karaa argame cufaan qabeenna hawaasaa saamu. Tooftaa qabeenni hawaasaa maallaqa waraqataatiin ittiin saamamuun keessaa tokko dhala (usury). Dhalaan qabeenna horachuun qabeenni dalagaa malee akka lafa taa'ee kuufamu taasisa, baay'ina hiyyeessaa heddumeessa, firooma kuchisiisa, dureessaafi hiyyeessa jiddutti jibbaansa hammeessa, fasaanni baay'een akka uumamu taasisa. Gama miidhaa xiinsammuutiin (psychological effect), biyyoonni guddatan oftuultota akka ta'aniifi dhala namaa kan hiyyoomsan ofii gaditti akka laalaniifi akka tuffatan taasiseera. Gara jabummaafi humna hiyyeessaa saamuun akka baay'atu taasiseera.

Gama sadarkaa biyyoolessaatti yoo dhufne immoo, biyyoonni biyya guddataniifi hin guddatin jedhamanii akka bakka lamatti qoodaman godheera, qabeenni uumamaa kan biyya hin guddatinii/biyya hiyyeeeyyii harka biyyoota guddataniitti akka galuufi qabeenna dureeyyii akka ta'u taasiseera. Biyyoonni hiyyeeyyiin fedha isaanii malee aadaafi amantii isaanii gatanii maqaa 'globalization' jedhuun aadaa biyyoota guddataniitin akka liqimfaman taasifameera.

Kanuma waliinis, biyyoonni hiyyeeyyiin liqii biyyoota guddatanii jalatti kufudhaan qabeenna isaanii osoo hin jaalanne dirqamaan akka gadi lakkisan taasiseera. Fakkeenyaaf, haala biyya teennaa yoo ilaalle, viidiyoo mata duree 'Ethiopia the failed state" jedhuun qorattoota Ameerikaatiin gadi lakkifame akka ibsutti, biyyoonni guggurdatan kan biyya keenyaa liqeessan, "top ten donors to ethiopia" jedhamuun kan beekaman bara baraan kan liqeessaa turan kana fakkaata: World Bank: dolaara miliyoona 1330, Ameerikaan (USA) miiyoona 922, Ingiliiz (UK) miliyoona 543, Fundii addunyaa (global fund) miliyoona 215, Fundii misooma Afrikaa (Africa development fund) miliyoona 170, Dhaabbata Maallaqa Addunyaa (IMF) miliyoona 165, Dhaabbileen Awuroppaa (EU Institutions) miliyoona 140, Jaappaan miliyoona 97, Neezarlaand miliyoona 94, Kaanadaa miiliyoona 85 woggaa woggaan akka kennaa turan himeera. Gama birootiin madduma kanarraa akka gabaafametti bara 2004-2011tti doolaarri biiliyoona 40 akka kennames himameera.

Idaan/gatiin kun kan kafalamu qabeenna uumamaa kan biyyattiin qabdu saamuun ykn aadaafi amantii biyyi Itoophiyaa hin barbaanne dirqamaan nu fudhachiisuun ta'uu danda'a.

C. Fasaada sirna gabrummaa babal'isuu

Biyyoonni amma durooman kunniin daldala gabraatiin (Triangular Trade), sirna koloneeffattummaatiin, akkasumas, maallaqa addunyaa worqiifi meeta irraa jijjiiranii maallaqa woraqataa (fiat money) gochudhaan, maallaqa sanis ka isaanii 'jabaa-hard currency' jechudhaan, qabeenna addunyaa saamanii olaantummaa diinagdee, olaantummaa woraanaa, olaantummaa siyaasaa eega gonfatan booda, ummanni biyyoota hiyyeeyyii yeroo hunda gabrummaan isaan jalatti akka bulu haala mijeessanii xumuraniiru. Kana booda sochiin isaan mormuuf godhamu hin jiru. Fakkeenya kanaaf, akka Fissihaa Yaazee Kitaaba isaa *'Baariyaannaa Dayaspooraa'* kan jedhu keessatti ibsetti Zabana daldala gabraa (triangular trade) waggoota 200 keessatti, Afrikaanonni miliyoona 50 oli ta'an gabrummaadaan biyyaa yaafamanii gurguramanii turan.

Fasaada diinagdeetiin biyyi addunyaa keesstti miidhamte ta Itoophiya caaltu biyyi takkallee lafa kana irra hin jirtu. Biyya teenna Itoophiyaa keessa saboonni jiran: Adaree, Affaar, Agawu, Alaabaa, Amaara, Anyuwaaki, Arboree, Argoobbaa, Arrii, Baaskeet, Beejjaa, Benchi, biilan, Burjii, Banaa, Busaa, Caaraa(Chaarii), Daawuroo, Daassanachi, Diimee, Diizii, Daakkoo, Doorzee, Beeta Israa'eel, Gaammoo, Gede'oo, Gawaadaa, Giidichi, Gidoollee, Goobazee, Gofaa, Gumuz, Guraagee, Hadiyaa, Hamar, Jablaawii, Kaaroo, Kafaa, Kambaataa, Komoo, Konsoo, Kontaa, Koyiraa, Kuweeguu (Guwaaguu), Kunaamaa, Maa'oo, Maalee, Maloo, Ma'er, Mazsangir, Meer, Moochaa, Mursii, Naa'oo, Naaraa, Nuweer, Nyaangaatoom, Oromoo, Oyidaa, Qimaanti, Saahoo-Asawurtaa, Shakkoo, Shee, Shinaashaa, Sidaamaa, Sumaalee, Surrii, Tigraayi, Tigre, Ximbaaroo, Tsamaayi, Woyixoo, Wolaayittaa, Yamsaa, Zayisee fi kkf hundi isaanii fasaada diinagdeetiin gubatanii gabrummaa ammayyaa dhaddhamaniiru.

Zabana gabrummaa ammayyaatti (modern slavery) immoo, ummanni Itoophiyaa kan DVfi maqaa garaagaraatiin biyyoota addunyaatti faca'ee gabrummaan biyya isaanii irraa bayee jiraatu woggoota 50 qofa keessatti miliyoonni 50 biyya Itoophiyaa tokkottii qofa irraa fe'amee akka jiru Fissahaan addeesseera. Kanneen keessaa, yeroo ammaa kana Biyya keeniyaatti baqattummaan galmaayanii ka piroosasa gabrummaa eeggataa jiran miliyoona 1.5, Suudaan kaabaatti kan gabrummaan mana namaa jiran miliyoona 2, Afrikaa Kibbaatti seeraafi seeraan ala kan gabrummaaf yaa'anii tajaajilaa jiran miliyoona 1.2, biyya ofii isiitiifuu nagaa hin qabne ta dhihoo tana bilisoomte Sudaan kibbaatti 500,000, Jibuutii hiyyeettii keessatti kumaatama, Liibiyaa woraanaan gubatte keessatti 300,000, biyya magaalaan isii misaa'ilaan burkutoofte Yaman keessatti lammiileen Itoophiyaa 500,000 hoolataafi re'iin tissaa akka jiraatan addeesseera. Akkasumas, Biyya dubaay, Sa'uudii, Bahreyni, Kuwaatarfi Kuweet keessatti hojii sagaagalummaafi hojii mana keessaatti miliyoonni 2 akka jirus himeera. Biyyoota Ameerikaa, Awuroppaafi biyyoota guddatan kaawwan keessa miliyoona 20, Yeroo ammaa biyyaa bayuuf worri biyya keessatti piroosasa irra jiran miliyoona 1 oli akka ta'es ibseera.

Kanarraa kan ka'e, biyya dhalanne keesatti, biyya sabootaafi sablammoota hedduun walitti dabalamnee walfuunee walirraa horree waliin nyaannee jiraataa turre keessatti, akka ija shakkiitiin wal ilaallu taasifamneerra. Biyyoota aaddunyaa hunda keessaa of dura osoo hin taane of duuba deemnee eegee addunyaa taaneerra. Ummata addunyaa duratti tuffatamnee salphannee, mataan lafa nu laaleera. Kanuma waliinis, waltuffanna, waljibbina, walhinaafna. Seenaa jiruu teennaa keessatti beelaafi waraanaan adda baanee hin beeknu. Yaadaan adda fagaannee akka walii galuu hin dandeennetti jibbansaan hidhamneerra. Amantiin, sabaan, garaagarummaa naannootiin waldhabnee walitti bu'uudhaan dhiiga waldhangalaafnee gariin keenna kaaniif diina taanee hafneerra. Biyyiti teenna tuni qabee waliigalteefi faayidaa waliitiin walitti nu hammattu osoo hin taane distii ibiddaa ke keessatti waadamnu nutti taatee jirti.

Kuni hundi badii nu ofirratti finnee miti. Badii warri humna qabu maqaa gara garaatiin faayidaa isaanii eegsifachuuf waliin nu dhayu. **Bu'aa Fasaada Diinagdeeti**.

Kun Zabana aakiraa akka dhufu Rasuulli Rabbii akka armaan gadiitti dubbataniiru:

الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ أَبِي
هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِذَا كَانَتْ
أُمَرَاؤُكُمْ خِيَارَكُمْ وَأَغْنِيَاؤُكُمْ سُمَحَاءَكُمْ
وَأُمُورُكُمْ شُورَى بَيْنَكُمْ فَظَهْرُ الأَرْضِ خَيْرٌ
لَكُمْ مِنْ بَطْنِهَا، وَإِذَا كَانَ أُمَرَاؤُكُمْ شِرَارَكُمْ
وَأَغْنِيَاؤُكُمْ بُخَلَاءَكُمْ وَأُمُورُكُمْ إِلَى نِسَائِكُمْ،
فَبَطْنُ الأَرْضِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ ظَهْرِهَا».

Abu Hureyraan akka odeessetti, Ergamaan Rabbii (SAW) akkana jedhan: “Hooggantoonni keessan kan Rabbiin sodaatanii fi qajeeloo yoo ta’an, abbootiin qabeenyaa kan isin keessatti argaman arjaa yoo ta’an, dhimmoonni isin ilaallatan mariidhaan (shuuraan) yoo gaggeeffaman, yeroo akkasii san (duutanii) lafa jala jiraachuu irra (jiraattanii) lafa gubbaa jiraachuutu isiniif caalaadha. Haa ta’u malee, hooggantoonni keessan ummata hamaa (fi farra ummataa) yoo ta’an, abbootiin qabeenyaa kan isin keessati argaman don’a (namoota arjummaa hin qabne) yoo ta’an, dhimmoonni isin ilaallatan dubartiin kan hoogganaman yoo ta'e, yeroo akkasii san (lubbuun) lafa irra jiraachuu irra (duutanii) lafa jalatti argamutu isiniif caalaadha.” (Tirmizii)

عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ
ﷺ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَكُونَ أَسْعَدَ النَّاسِ
بِالدُّنْيَا لُكَعُ بْنُ لُكَعٍ».

Rasuulli Rabbii akkana jedhan, Ilma namaa irraa gama duniyaatiin kabajamaafi namni carraa qabu Luka' ibnu luka' (nama naamusaafi namoomaan kabajaa hin qabne) hanga ta'utti qiyaamaan hin buutu (Trmizii)

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِذَا اتُّخِذَ الْفَيْءُ
دُوَلًا، وَالأَمَانَةُ مَغْنَمًا، وَالزَّكَاةُ مَغْرَمًا،
وَتُعُلِّمَ لِغَيْرِ الدِّينِ، وَأَطَاعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ،
وَعَقَّ أُمَّهُ وَأَدْنَى صَدِيقَهُ وَأَقْصَى أَبَاهُ،
وَظَهَرَتِ الأَصْوَاتُ فِي الْمَسَاجِدِ، وَسَادَ
الْقَبِيلَةَ فَاسِقُهُمْ، وَكَانَ زَعِيمُ الْقَوْمِ أَرْذَلَهُمْ،
وَأُكْرِمَ الرَّجُلُ مَخَافَةَ شَرِّهِ، وَظَهَرَتِ الْقَيْنَاتُ
وَالْمَعَازِفُ، وَشُرِبَتِ الْخُمُورُ، وَلَعَنَ آخِرُ
هَذِهِ الأُمَّةِ أَوَّلَهَا فَلْيَرْتَقِبُوا عِنْدَ ذَلِكَ رِيحًا
حَمْرَاءَ وَزَلْزَلَةً وَخَسْفًا وَمَسْخًا وَقَذْفًا، وَآيَاتٍ
تَتَابَعُ كَنِظَامٍ بَالٍ قُطِعَ سِلْكُهُ فَتَتَابَعَ».

Abu Hureyraa irraa akka odeeffametti Rasuulli Rabbii (SAW) akkana jedhan, "Fey'iin (horiin waraana tokko malee kaafira irraa booji'amu) waan nama muraasaan fayyadan yoo ta'e, meeshaan amaanaa kenname tokko akka meeshaa booji'ameetti yoo ilaallame, Zakaan akka kafaltii idaa (qixaaxaatti) yoo laallame, beekkomsi kaayyoo diiniitiif osoo hin taane dhimma birootiif yoo kan baratamu ta'e, namni haadha warraatii ajajamuudhaan haadha isaa yoo miidhe, namni hiriyyaa isaatiif tola ooluudhaan abbaa isaa yoo ofirraa fageesse, masjiida keessatti sagaleen olfuudhamee yoo wacame, irra gadi'aanaa fi tuffatamaan namaa hoogganaa ummata tokkoo yoo ta'e, bulchaan ummataa gadhee (faasiqa) namaa yoo ta'e, namni tokko badiin inni namarratti raawwatu sodaatamuu qofaan kan kabajamu yoo ta'e, dhugaatiin nama macheessu ifa galaan yoo dhugame, uffanni hariiraa yoo uffatame, weellistoonni dubartiitii fi meeshaan muuziqaa yoo heddummaate, ummata kana irraa warri boodaa ummata isaaniin duraa yoo abaaran; yoo wantoonni kunniin raawwataman, bubbee diimtuu, lafti cituu, ykn kirkira lafaa, ykn namni bineensatti jijjiiramuu, dhagaan samii irraa roobuu fi akka jirbii dooqaa kan yoo cittu walfaana yaatuutti, mallattoolee walduraa duubaan jigan (yaa'an) haa eeganii. (Tirmizii)